

Subject Area
International Relations

Year: 2022
Vol: 8
Issue: 94
PP: 401-409

Arrival
16 November 2021

Published
31 January 2022
Article ID Number
3833

Article Serial Number
19

Doi Number
<http://dx.doi.org/10.26449/ssj.3833>

How to Cite This Article

Tunçel, F. (2022).
“Amerika Birleşik
Devletleri’nin Osmanlı
İmparatorluğu Üzerindeki
Yumuşak Gücü”
International Social
Sciences Studies Journal,
(e-ISSN:2587-1587) Vol:8,
Issue:94; pp:401-409

Social Sciences Studies
Journal is licensed under a
Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Amerika Birleşik Devletleri’nin Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Yumuşak Gücü

The Soft Power Of The United States Over The Ottoman Empire

Fatih TUNÇEL¹

¹ Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Siyasi Tarih Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli/Türkiye

ÖZET

1990 yılında Joseph Nye tarafından kavramsallaştırılan yumuşak güç, son yıllarda devletlerin en önemli dış politika aracı haline gelmiştir. Yumuşak güç, siyasal sistemin şekillendirilmesinde, diğer toplumların yönlendirilmesinde ve devletlerin ulusal çıkarlarını barışçıl yollarla diğer devletlere kabul ettirmesinde en etkili faktör haline gelmiştir. Bu aracı dış politikada en aktif şekilde kullanan devletleri incelediğimizde ise karşımıza Amerika Birleşik Devletleri çıkmaktadır. Onun teknolojiye liderliği, bilimsel keşiflerdeki öncü rolü, demokratik yapısı ve baskın kültürü diğer toplumlar üzerinde cazibe unsuru oluşturarak onları kendi ideolojisine çekebilmektedir. Bununla birlikte kavramsal olarak yumuşak güç her ne kadar 90’lı yıllarda ortaya çıkmış olsa da ABD’nin yumuşak güç uygulamaları daha eski tarihlerle de görülebilmektedir. Örneğin 1795 yılında ABD’nin Akdeniz ticaretine açılma girişimleri ve bölgeyi yöneten Osmanlı İmparatorluğu ile münasebetleri yumuşak güç uygulamalarının bu tarihlerde de Amerikan dış politika araçları arasında yer aldığını göstermektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı ABD’nin yumuşak güç olanakları çerçevesinde bu gücün Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki yansımalarını incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Yumuşak Güç, ABD, Osmanlı, Misyonerlik ve Wilson Prensipleri

ABSTRACT

Soft power, conceptualized by Joseph Nye in 1990, has become the most important foreign policy tool of states in recent years. Soft power has become the most effective factor in shaping the political system, directing other societies and making the national interests of states to be accepted by other states through peaceful means. When we examine the states that use this tool most actively in foreign policy, we come across the United States of America. Its leadership in technology, its leading role in scientific discoveries, its democratic structure and dominant culture can attract other societies to its own ideology by creating an attraction factor. However, although conceptually soft power emerged in the 90s, the soft power applications of the USA can also be seen in earlier dates. For example, the USA’s attempts to open up to Mediterranean trade in 1795 and its relations with the Ottoman Empire, which ruled the region, show that soft power practices were among the tools of American foreign policy at that time. In this context, the aim of the study is to examine the reflections of this power on the Ottoman Empire within the framework of the soft power possibilities of the USA.

Key Words: Soft Power, USA, Ottoman, Missionary and Wilson Principles

1. GİRİŞ

Uluslararası siyasal sistemin yegâne aktörü olan devletler, dış politikada ulusal çıkarlarını maksimize etmek için diğer devletler üzerinde etki oluşturmaya ve uluslararası sistemi yönlendirmeye çalışırlar. Bu etki mekanizması sert güç yani askeri olanaklarla sağlanabileceği gibi daha barışçıl yollarla da sağlanabilmektedir. Bu çerçevede yumuşak güç, barışçıl bir yöntemle hedefteki ülkeyi kendi çıkarlarına göre hareket ettirmeyi esas almaktadır. Bir ülkenin, yumuşak gücü kapsamında bir başka ülkeyi yönlendirebilmesi için, o ülkeyi kendi değerlerine, demokrasisine, hukuk düzenine, kültürüne, ekonomik gelişimine, refah seviyesine, eğitim kalitesine ve dünya siyasetindeki imajı ya da konumu gibi ulusal güç olanaklarına hayran bırakması gereklidir (Yılmaz, 2011: 34). Yukarıda sayılan tüm yumuşak güç olanakları Amerikan dış politika kapasitesinin birer unsurudur ve ABD sahip olduğu bu güçle, küresel sistemi yönlendirmeye ve kendi ideolojisini diğer milletlere empoze ederek dünyayı Amerikanlaştırmaya çalışmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri’nin Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Yumuşak Gücü adlı bu çalışmanın amacı Amerikan yumuşak gücünün Osmanlı üzerindeki etkilerini araştırmakla beraber çalışmanın ana problemi bu Amerikan gücünün dünya tarafından tam anlamıyla idrak edilemediği bir dönemde ABD’nin yumuşak güç olanaklarının ne olduğunu ve hangi araçlarla Osmanlı İmparatorluğu’nu etkisi altına aldığını realist bir yaklaşımla aktarmaktır. İki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde, kavramsal olarak yumuşak gücün tanımı yapılmış olmakla beraber sinema, sosyal medya, güneş batmayan imparatorluk: Mcdonald’s ve eğitim başlıkları altında Amerikan yumuşak güç olanakları incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise ABD ile Osmanlı İmparatorluğu

ilişkilerine yer verilmiştir. Bu bölümde Osmanlı – ABD siyasi ilişkilerinin başlangıcına, ABD'nin Osmanlı üzerindeki yumuşak gücüne, yumuşak güç bağlamında misyonerlik faaliyetlerine ve yumuşak gücün Wilson Prensipleri'ndeki yansımalarına bakılarak çalışmanın kapsamı ve savunduğu tez ortaya konulmuştur.

2. KAVRAMSAL OLARAK YUMUŞAK GÜÇ

Yumuşak güç, bir ülkenin ulusal güç kapasitesi ölçüsünde diğer ülkeler için kendini cazibe merkezi haline getirmesi ve zorbalık yerine işbirliğini ön plana çıkararak sistemi ya da sistemin aktörlerini ulusal çıkarlarına göre yönlendirebilmesidir. Kavramsal olarak yumuşak güç ilk olarak, Harvard Üniversitesi profesörlerinden Joseph Nye'nin 1990 yılında Amerika'nın eski gücünü yitirmeye başladığı ve düşüşe geçtiği tezini savunan "Bound to Lead: The Changing Nature of American Power" adlı eserinde formüle edilmiştir. Kavram uzun yıllarca akademik çevreler tarafından tartışılmış, sınırları saptanmaya çalışılmış ancak konsensüse varılamadığından kavrama yeni anlamlar yüklenmiştir. Bunun üzerine Nye, 2004 yılında yazdığı "Soft Power: The Means to Success in World Politics" adlı eserinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekseninde yumuşak gücü, yumuşak gücün kaynaklarını ve sınırlılıklarını ayrıntılarıyla açıklamıştır (Çavuş, 2012: 24-25; Yılmaz, 2011: 31). Nye'ye göre; ülkeler güçlerini başkalarının gözünde meşrulaştırdıklarında, isteklerine karşı daha az dirençle karşılaşırlar. Bir ülkenin kültürü ve ideolojisi çekiciyse, diğer ülkeler onu istekli bir şekilde takip eder. Eğer bir ülke, ulusal çıkarları ve değerleriyle uyumlu uluslararası kurallar oluşturabilirse, eylemlerinin başkalarının gözünde meşru görünmesi daha olasıdır. Uluslararası kurumlar aracılığıyla diğer ülkelerin faaliyetlerini kendi tercihlerine göre yönlendirmeye veya sınırlandırmaya teşvik eden kurallar ortaya koyarsa, sert güçte kullanılan pahalı havuç (ödüllendirme) ve sopa (cezalandırma) taktiklerine gerek kalmaz ve ülkeler kendi istekleriyle bunu kabullenirler (Nye, 2004: 10-11).

2.1. ABD'nin Yumuşak Güç Olanakları

ABD, uluslararası sistemin normal kabul ettiği değerleri kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirip değiştirebilme kapasitesine sahip olan ve sistemde oluşturduğu yeni normlarla küresel siyaseti ve diğer devletleri yönlendirebilen dünyanın en önemli süper gücüdür. Askeri harcamaları dünya askeri harcamalarının yarısını oluşturmaktadır. Silah sistemleri, profesyonel ordusu, sınır dışı operasyonları ve nükleer gücü, onu sistemin bir numaralı aktörü haline getirmektedir (Pınar, 2017: 260). Sert güç olanaklarının dışında, demokratik sistemi, özgürlükçü yaşam tarzı, popüler kültürü, rekabetçi ticaret anlayışı, insan haklarındaki ilerici tutumu, teknoloji ve kitle iletişim araçlarındaki yenilikçi yapısı dünyayı kuşatmış vaziyettedir. Televizyon programları ve sinema filmleriyle uluslararası pazarın çok büyük bir bölümünü elinde tutmaktadır. Pop müziği küresel düzeyde baskın konumdadır. Yeme-içme alışkanlıkları ve giyim tarzı diğer toplumlar tarafından her geçen gün daha fazla taklit edilmektedir. Bilimsel keşiflerin önemli bir kısmını insanlığa kazandırmış ve kazandırmaya da devam etmektedir. Eğitim kalitesinin çok iyi olması nedeniyle öğrencilerin uluslararası alanda tercih ettikleri üniversiteler arasında ilk sırada Amerikan üniversiteleri yer almaktadır ve bu nedenle dünyanın en fazla beyin göçü alan ülkesidir. Küresel internet ağlarının büyük bir bölümüne kaynaklık etmekte ve bu ağları yönetmektedir. Dünya üzerinde konuşulan ve uluslararası ilişkilerin temel dili olan İngilizceye sahiptir. Uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketleri, pek çok ülkenin gayri safi milli hasılasından daha fazladır. Tüm yumuşak güç olanakları, ABD'nin kendi çıkarlarını uluslararası sisteme entegre edecek dış politik ortamının oluşmasına kaynaklık etmekte ve diğer ülkeleri yönlendirebilmesine katkı sağlamaktadır (Anaz, 2013: 12).

2.1.1. Sinema

20. yüzyılın başlarında yayınladığı sessiz filmlerle sektör haline gelen Hollywood sineması, teknoloji ilerledikçe diğer coğrafyalara kısa sürede yayılarak toplumları etkisi altına almaya başlamıştır. Bu yayılım ABD'li siyasetçilerin dikkatini çekince propaganda bağlamında sinema siyaset ilişkisi ortaya çıkmıştır. ABD'nin II. Dünya Savaşı'na haklı nedenlerle girdiği yönünde kamuoyu oluşturarak halkın desteğini kazanmak isteyen Başkan Roosevelt, 1942 yılında dönemin en ünlü film yapımcılarından Frank Capra ve John Ford'u Beyaz Saray'a davet ederek bu konuda bir sinema filmi çekmelerini istemiştir. Bunun üzerine yönetmenler yedi bölümden oluşan Why We Fight? (Neden Savaşıyoruz?) adlı belgeseli hazırlamışlardır. Ardından Savaş Bakanlığı, Hollywood ile bir ortaklık bürosu kurmuştur. Böylece siyaset ile sinema arasında kurumsal ortaklık başlamıştır. Filmlerin halk üzerindeki etkisinin artırılmasına yönelik yönetmenlere her türlü lojistik destek sağlanmıştır. Örneğin Vietnam Savaşı'nda prestij kaybı yaşayan Amerikan ordusu, savaşın üzerinden on yıl geçmesine rağmen personel temini sağlayamayınca Tony Scott'un 1986'da çektiği Top Gun adlı savaş filmine helikopterler, uçak gemileri ve pilotlar gönderilerek mükemmel bir hava kareografisi hazırlanmıştır. Filmin oluşturduğu başarılı kamuoyu algısı sonucu sinema salonlarının çıkışına donanma için askere alım ofisleri kurulmaya başlanmıştır (Mendin & Kaymak, 2021: 159-161)

Dünyanın en büyük film sektörünü bünyesinde barındıran Hollywood ile siyaset arasındaki organik bağ günümüzde de varlığını sürdürmektedir. ABD'nin dış politikada savunduğu argümanlar sinemada kurgulanan algı

vasıtasıyla normalleştirilmekte ve diğer toplumların düşünceleri ulusal çıkarlara göre kontrol edilerek yönlendirilmektedir. Filmlerde kullanılan semboller, toplumları Amerikan kültürüne özendirme amacıyla hazırlanmaktadır. Örneğin tüm bireylerin yaşadığı evler daima iki katlı ve geniş bahçesi olan villalardan oluşmaktadır. Bu nedenle apartman dairesinde oturan bir Amerikan vatandaşı yoktur. Çalınan müzikler genel olarak pop müziktir. Yemeklerde bir Amerikan kültürü olan fast-food ürünleri yenilmektedir. Uyuşturucu satıcısından taksi şoförüne kadar tüm Amerikalı bireyler eğitilmiştir. Alt mesleklerde çalışsa bile her birey devlet adına çalışabilecek fiziki donanıma ve mental kapasiteye sahiptir. Aldığı maaş önemli olmaksızın her Amerikan vatandaşı güzel vakit geçirmeyi bilir, çevresi daima kalabalıktır ve her zaman bulunduğu ortamda bir numaradır. Son olarak filmlerde en çok kullanılan tema her ne pahasına olursa olsun Amerika'yı korumak ya da kurtarmaktır. Tüm bu unsurlar ABD'nin maddi ve manevi değerlerini yansıtmakta ve diğer toplumların bilincine "her şeyin en iyisini, en güzelini ve en doğrusunu ABD'de yapar" fikrini yerleştirmektedir. Aşılana bilinç çerçevesinde Hollywood filmleri, ABD'nin dış politikada aldığı her aksiyonu uluslararası kamuoyunun gözünde meşrulaştırmaya hizmet etmektedir. Independence Day, War of the Worlds ve American Sniper gibi pek çok filmde ABD'nin ulusal güvenliği ön plana çıkarılmakta ve bu güvenliğin sağlanabilmesi için her türlü dış politik eylemin meşru görüleceği aktarılmaktadır (Valantin, 2005: 9).

2.1.2. Sosyal Medya

Günümüz dijital dünyasının en önemli yumuşak güç araçlarından biri de kuşkusuz sosyal medyadır. Teknolojinin gelişmesi ve her şeyin dijitalleşmesiyle birlikte devletler arasındaki yumuşak güç savaşında sosyal medyanın önem ve önceliği her zamankinden daha fazla artmıştır. Sanal dünyada dolaşıma sokulan bir mesajın toplumlar üzerindeki yönlendirici gücü radyo, televizyon ya da sinemadan daha etkilidir. Sosyal medyanın toplum üzerinde oluşturduğu bu etki, ikna etme, sempatik görünme, kitleleri kendine çekme ve hedeflenen ideolojiye yönelik uygun kamuoyu oluşturma ile doğrudan ilgilidir. Belirlenen stratejilerle milyonlarca insan aynı düşünce etrafında toplanabilmekte ve bir merkezden kolaylıkla kontrol edilebilmektedir. Bu nedenle bilgi çağında bir devletin uluslararası kamuoyu üzerinde etki oluşturabilmesi için küresel medyaya hâkim olması ve bu alanda önemli sosyal medya araçlarını elinde bulundurması gereklidir. Diğer yandan dijitalleşmeyle birlikte tüm devlet verilerinin internet ortamına aktarılması, aynı zamanda yeni bir güvenlik zafiyetini de ortaya çıkarmıştır. Örneğin siber yolla yapılan savaşlar konvansiyonel savaşların önüne geçmiştir (Boztepe, 2016: 95).

2000'li yıllardan sonra Çin, Hindistan ve Brezilya başta olmak üzere devletlerin yumuşak güç bağlamında internet dünyasına yaptıkları yatırımlar sosyal medyada çeşitliliği ve çok boyutluluğu artırmıştır. Ancak küresel medya siyasi, ekonomik, teknolojik ve yumuşak gücü nedeniyle halen Amerikan kontrolü altındadır. ABD'nin internet üzerindeki hakimiyeti, gökyüzündeki uydulardan yeraltındaki kıtalararası telekomünikasyon ağlarına, devasa veri depolama merkezlerinden gündelik yaşamı kontrol eden yapay zekâ cihazlarına kadar her alana yayılmış ve insanoğlunun en değerli anlarını bile kontrol edebilecek güce ulaşmıştır. Sanal dünya üzerindeki bu hakimiyet dış politikadaki Amerikanlaştırma siyasetine büyük avantaj sağlamaktadır (Thussu, 2014: 6). ABD'nin kontrolünde olan küresel medya dili ve bu dil üzerinden servis edilen Amerikan kültürü diğer toplumlar için bir çekim alanı oluşturmakta ve bu kültürün yaşam tarzı olarak benimsenmesine hizmet etmektedir. Örneğin her gün internet üzerinden bilinçaltımıza işleyen pek çok aktiviteyle gerçek yaşamımızı sanallaştırıyoruz. Facebook'tan birini "dürtüyor" ya da içinde bulunduğumuz anın duygu durumunu bir emoji ile paylaşıyoruz. YouTube'de gündelik yaşamımızı içerik üretme adı altında diğer insanlarla paylaşarak para kazanıyoruz ya da düşüncelerimizi Twitter üzerinden 140 karakterlik yazma sınırına sığdırarak aktarmaya ve diğer insanları kendimiz gibi düşünmeye zorluyoruz. Gündelik yaşamımızın vazgeçilmez olan bu davranışların neredeyse tamamını Amerikan sosyal medya platformları üzerinden alıyor ve kendi yaşantımızda da uygulayarak her geçen gün biraz daha Amerikanlaşıyoruz.

2.1.3. Güneş Batmayan İmparatorluk: McDonald's

Fast-food ürünleriyle Amerikan yemek kültürü dünyanın tüm bölgelerine yayılmış durumdadır. Kuzeyde Alaska'dan güneyde Avustralya'ya kadar 119 ülkede McDonald's mağazası bulunmaktadır. Şirket, 38 bin mağaza ve 1,7 milyondan fazla çalışanıyla her gün ortalama 68 milyon müşteriye (Fransa nüfusundan daha fazla) hizmet vermektedir. McDonald's artık sadece alışveriş merkezlerinde değil aynı zamanda havaalanlarında, metrolarda, üniversite ve hastane kafeteryalarında, hayvanat bahçelerinde hatta yolda karşıdan karşıya geçtiğimiz köprülerin üzerinde bile bulunabilmektedir. Bu nedenle günümüzde hamburgerlere ulaşmak sağlık hizmeti almaktan daha kolaydır ve McDonald's'ın altın kemeri Hz. İsa'dan ve Hıristiyanlığın en bilindik sembolü olan haçtan daha fazla tanınır hale gelmiştir (Schlosser, 2012: 3). Amerikanlaşmanın en önemli kültür elçisi olan firma aynı zamanda McDonaldlaşma (McDonaldization) adındaki bir küreselleşme sürecini de ihtiva eder. McDonaldlaşma süreci McDonald's şirketinin sınırlarını aşmış ve kapitalist sistemin tüm kurumlarına yayılmıştır. Bu süreç verimlilik, hesaplanabilirlik, öngörülebilirlik ve denetim gibi modern kapitalizmin kuralları çerçevesinde hızlı tüketim kültürünü ve belirli kalıplarla sınırlanmış bir yaşam stilini teşvik eder. Verimlilik, tüketiciler için aklıktan doymaya

geçmenin optimum yöntemidir. Arabanızla günlük rutin koşuşturmalarınızda verimlilik bir fast-food yiyeceğidir. Yolda giderken araçtan inmenize gerek bile kalmadan verdiğiniz siparişe karnınızı doyurup yolunuza devam edebilirsiniz. Tüketiciler gibi McDonaldlaştırılmış sisteminin çalışanları da verimli çalışmaya programlanmıştır. Yöneticiler daima çalışanların yanı başındadır ve sürekli direktif vererek ya da onları gözlemleyerek verimliliği maksimuma çıkarmaya çalışırlar. Mağaza kuralları ya da kurum içi yönetmelikler yüksek düzeyli verimlilik esasıyla hazırlanmış rasyonel maddeleri içerir. Hesaplanabilirlik ise satın alınan ürünün nicel özelliklerine odaklanır. Örneğin ürünün porsiyon büyüklüğü, ne kadara mal olduğu ya da verilen siparişin kaç dakikada hazır hale geldiğiyle ilgilidir. Nicelik niteliğin önüne geçmiş ya da ikisi özdeşleşmiştir. Bir üründen çok fazla almak ya da o ürünün en büyük boyutunu almak, alınan şeyin en iyi olması anlamına gelmektedir. McDonaldlaşmanın üçüncü kuralı olan öngörülebilirlik ise satın alınan ürünün ya da hizmetin tüm mağazalarda her zaman aynı olacağını taahhüt etmesidir. Örneğin beş yıl önce ABD'nin New York eyaletindeki sığır etinden yapılan bir Big Mac menüyle bugün İstanbul'da yenilen Big Mac menü arasında herhangi bir lezzet farkı olmayacaktır. Aynı durum mağaza çalışanlarından alınan hizmet için de geçerlidir. Evrenselleşmiş Amerikan yemek kültürünün son kuralı ise denetimdir. İnsanlar fark etmese de McDonald's dünyasının lezzetlerini tatmak isteyen her birey mağazaya girdiği andan itibaren denetlenir (Ritzer, 2011: 35-37). Önce uyarı levhaları ile sıraya girersiniz, ardından mağaza çıkarlarına göre önceden belirlenmiş ancak sizin isteğinizmiş gibi bir menü seçmeniz istenir ve seçersiniz. Menüünüzü alıp masaya geldikten sonra bir an önce yiyip kalkmanızı teşvik eden rahatsız edici iskemleyle karşılaşsınız. İskemleye oturduktan sonra çatal ve peçete (ya da sınırlı sayıda peçete) kullanımınız engellenir. Çünkü firma peçeteden tasarruf etmek ve ekstra bulaşık masrafı çıkarmamak için fark etmeden sizi çoktan işbirliğine dahil etmiştir. Aslında fast-food kültürünün denetim mekanizması çerçevesinde en iyi müşteri mağazaya hiç gelmeden alışveriş yapan müşteridir. Bu kültür sadece yemek sektörüyle sınırlı kalmamıştır. McDonaldlaşma sistemini kurumsal manada çalışan tüm sektörler endekslemek mümkündür. Bu bir giyim mağazası da olabilir bir sigorta şirketi de... Tüm kurumlar bu kültürden nasibini almıştır ve hepsi aynı sistemle çalışmaktadır.

2.1.4. Eğitim

Küresel hegemonik güç ABD'nin kamu diplomasisi bağlamında bu gücü elinde tutmasının bir diğer kültürel boyutu da eğitim diplomasisini iyi yönetiyor olmasıdır. Amerikan üniversitelerinin vermiş oldukları kaliteli eğitim ve bilime yapmış oldukları katkı, öğrenciler ve akademisyenler üzerinde cazibe unsuru oluşturmaktadır. Günümüz bilgi çağında dünyanın en iyi akademik kurumları arasında Amerikan üniversiteleri ilk sıralarda bulunmaktadır. Örneğin İngiltere merkezli uluslararası yükseköğretim derecelendirme kurulu Times Higher Education'un 2021 yılı için yapmış olduğu sıralamada Standford, Harvard, Califonia Enstitüsü, MIT, Berkeley, Yale, Princeton ve Chicago üniversitesi derece olarak ilk on üniversite arasında yer almıştır. Diğer bir deyişle uluslararası alanda eğitim kalitesi, bilimsel araştırmalara katkısı ve eğitim sonrası istihdam olanakları sunan ilk on üniversiteden sekizi Amerika Birleşik Devletleri'nde yer almaktadır (Times Higher Education, 2021). Bu minvalde daha iyi şartlarda eğitim almak isteyen 5,6 milyon uluslararası öğrenciden 1,1 milyonu Amerikan üniversitelerini tercih etmiştir. Bu rakam toplam uluslararası öğrenci sayısının yaklaşık %20'sine tekabül etmektedir. Yani küresel dolaşımda olan beyin göçünün %20'sini ABD tek başına sahiplenmektedir (Project Atlas, 2020: 1-2). Diğer yandan yabancı öğrencilerin %80'i eğitimlerini tamamladıktan sonra ülkelerine dönmekte ve kariyer hayatına ABD'de devam etmektedir. Bu da ABD'nin ekonomik, bilimsel, teknolojik ve kültürel gelişimine katkı sağlayarak dünyadaki mevcut konumunu muhafaza etmesinde önemli rol oynamaktadır (Baş, 2013: 72).

3. OSMANLI-ABD SİYASİ İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI

4 Temmuz 1776'da bağımsızlığını ilan eden ABD, kendine özgü bir siyasi yapı oluşturduktan hemen sonra hızlı bir kalkınma süreci içine girmiştir. Bu süreçte dünya ticaretinde söz sahibi olabilmek için uluslararası pazarın en önemli merkezlerinden biri olan Levant bölgesini çıkar alanı olarak belirlemiştir. Bölgenin çıkar alanı olarak belirlenmesinin nedeni ABD'nin temel ihraç ürünlerinden olan pamuk, buğday, un, mısır ve tuzlanmış balık gibi malların büyük çoğunluğunu Avrupa devletlerine satıyor olması ve Avrupa devletlerinin de Levant ticaretinin içinde bulunuyor olmasıdır. Levant ticaretine giriş yapmak isteyen ABD, bu ticareti yöneten Osmanlı himayesindeki Garp Ocakları'yla (Kuzey Afrika ülkeleri) anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. 1795 yılında iki Amerikan ticaret gemisi, Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliğinde olan ve Levant bölgesiyle ilgilenen Cezayir Beyliği'nden izin almadan Akdeniz'de dolaşması sonucu, beylik gemilere el koymuştur. Bunun üzerine Washington yönetimi gemilerini geri alabilmek için 1795 yılında Cezayir Beyliği'yle, 1796'da Trablusgarp'la ve son olarak 1797'de ise Tunus Beyliği ile ticaret anlaşması imzalamak zorunda kalmıştır. 20 yıllığına imzalanan Cezayir Anlaşması'na (1795) göre; ABD, Cezayir Beyliği'ne 12 bin altın vergi ya da buna eş değer gemi malzemesi ve askeri malzeme vermeyi taahhüt etmiştir. Buna karşılık Garp Ocakları da ABD'ye ait ticaret gemilerinin bölgedeki güvenliğini sağlayacak ve ticaret yapmasına engel olmayacaktır. Beylikler, Osmanlı padişahı

tarafından atanmaları ve Türk olmaları nedeniyle Osmanlı ile ABD arasındaki siyasi ilişkiler dolaylı olarak başlamıştır (Durmuş, 2011: 1).

3.1. ABD'nin Osmanlı Üzerindeki Yumuşak Gücü

ABD'nin İstanbul yönetimiyle 1795 yılında başlayan siyasi ilişkilerinin ardından ilk Amerikan ticaret gemisi 1797 yılında İzmir Limanı'na ve "George Washington" adlı ilk savaş gemisi ise 9 Kasım 1800'de resmi ziyaret amacıyla İstanbul'a gelmiştir. Bu ziyarette Osmanlı Sultanı III. Selim'e çeşitli hediyeler takdim edilerek yumuşak güç bağlamında sempati kazanılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan her ne kadar Beyliklerle resmi anlaşma imzalanmış olsa da ABD'nin Osmanlı'da elçisi bulunmadığından iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler İngiliz konsolosları aracılığıyla yürütülmüştür. ABD, Levant ticaretinin önemini bildiği için Osmanlı'yla diplomasi kanallarını güçlü tutmak istemiş ve kendisini Osmanlı nezdinde temsil eden Londra yönetimine hizmeti karşılığında ciddi paralar ödemiştir (Kayapınar, 2017: 40-41).

1800 yılında Osmanlı'ya yapılan ilk resmi ziyaret ve padişaha takdim edilen hediyeler karşılığında İstanbul'un dostluğunu kazandığını düşünen Amerikan yönetimi bazı ayrıcalıklar alabileceği hissine kapılmıştır. Örneğin resmi bir anlaşma imzalanmadığı halde Başkan Thomas Jefferson, 1802 ve 1808 yıllarında iki kez İzmir'e gayri resmi yollarla konsolos tayin etmiş ancak Osmanlı yönetimi her iki girişimi de tanımamıştır. Bu süreç içerisinde ABD'nin Osmanlı nezdindeki temsilini yine İngiliz konsoloslukları yapmış ve Washington yönetimi, Londra'nın bu hizmetine karşılık 1800'den 1810'a kadar toplam 65 bin Dolar konsolosluk masrafı ödemiştir. İngiliz konsolosluk himayesinde İzmir Limanı'nda ticaret yapan Amerikan tüccarları, resmi konsolosluk tayin edilinceye kadar Osmanlı başta olmak üzere diğer devletlerin tacirleriyle aralarında vuku bulacak sorunların çözülmesi için 1811 yılında gayri resmi yapıdaki Amerikan Ticaret Evi'ni kurmuşlardır. ABD yönetimi, ticaret evinin başkanlığına yine bir tacir olan David Offley'i atamış ve Offley, bir konsolosun yerine getirmesi gereken tüm görevleri yürütmüştür. Bu süreçle birlikte İzmir Limanı'na gelen Amerikan tüccarlarının ilk durağı Amerikan Ticaret Evi olmuştur. Offley, yaklaşık on iki yıl "ticari temsilci" sıfatıyla gayri resmi konsolosluk vazifesini yürüttükten sonra Kaptan-ı Derya Hüsrev Paşa'yla kurmuş olduğu bireysel dostluk çerçevesinde resmi konsolosluk imtiyazının alınmasını sağlamış ve 1823 yılında Osmanlı yönetimi tarafından ABD'nin İzmir konsolosu olarak tanınmıştır (Çolak, 2011: 536-537). Bu tarihten sonra Osmanlı ABD ilişkilerinin hem ekonomik hem siyasi boyutu inanılmaz genişlemiştir. Örneğin 1830 yılında imzalanan ticaret anlaşması kapsamında ABD "en ziyade müsaadeye mazhar ülke" statüsü kazanmış ve Osmanlı topraklarında gerekli görülen yerlere konsolos tayin etme hakkına sahip olmuştur. Yine aynı yıl 32 Amerikan gemisi Osmanlı sularına girişi yaparak ticari faaliyetlerini artırmışlardır (Selvi & Demirkol, 2012: 329-330). Anlaşmada ayrıca Amerikan vatandaşlarının karıştıkları davalarda hangi hukuki rejime tabii olacakları belirlenmiş ve bir Amerikan elçisi olmadan görülen davaların geçersiz sayılacağı kabul edilmiştir. Bunun dışında dost ülke gemilerine uygulanan deniz hukuku prosedürlerinin Amerikan gemilerine de aynı şekilde uygulanması hükme bağlanmış ve gemilerin boğazlardan Karadeniz'e geçişi serbestleştirilmiştir (Kayapınar, 2017: 52).

1827 Navarin Deniz Muharebesi sırasında Osmanlı donanması İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından yakılmıştır. Bu yüzden Sultan II. Mahmut, 1830'da imzalanan Ticaret Anlaşması'na Osmanlı donanması için gemiler yapılması ve Amerikan mühendislerinden gemi yapımı için teknik destek alınmasını içeren gizli bir madde ekletmiştir. Gizli madde her ne kadar Amerikan Senatosu tarafından reddedilse de Beyaz Saray, Osmanlı'ya verdiği bu hediye karşısında daha fazla çıkar elde edeceğinin bilincindedir. Bu nedenle anlaşmada taahhüt edilen her madde resmi ve gayri resmi olarak yerine getirilmiş, donanma mühendislerine yapılan teknik yardımın yanı sıra Amerikan tersanelerinde İstanbul yönetimi için gemiler inşa edilmiştir. Gemilerin fiyatı ise ABD'nin kendi donanması için imal ettiği gemilerin fiyatlarıyla eş değer tutulmuştur. Washington'un İstanbul yönetimine tanıdığı olduğu bu minimal ayrıcalıklardan sonra Osmanlı üzerindeki Amerikan yayılcılığı artmaya başlamıştır. Örneğin ülkede değerli madenlerin tespiti için Amerikalı kimyacı ve mineralog Lawrence Smith Osmanlı'ya gelerek ekibiyle birlikte maden arama faaliyetlerine girişmiştir. İkili ilişkilerin henüz yeni olması ve ABD'nin Osmanlı yönetimine sürekli sempatik görünmesi, Osmanlı'nın bu devletin emperyalist politikalar yürüttüğünü anlamasını zorlaştırmıştır. Örneğin Lawrence Smith'i bizzat Sultan Abdülmecid İstanbul'a davet etmiştir. Yine aynı dönem davet edilen Amerikan tarım tüccarları da Osmanlı topraklarında Amerikan pamuğu yetiştirmeye başlamışlardır (Açıkses, 2002: 981-983). Bununla birlikte Washington yönetiminin çıkar algısı bundan daha fazlasını ön gördüğünden 1847'de İstanbul'a gelen Amerikan heyeti, Sultan Abdülmecid'e telgraf demosu hediye etmiş ve kutsal mekanların aydınlatılması için de Pensilvanya'dan gaz lamları getirilmiştir. Takdim edilen hediyeler Osmanlı'nın kalbinin kazanılmasında önemli bir etki oluşturmuş ve 1862 yılında daha fazla ayrıcalık içeren Seyr-i Sefain Ticaret Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmadan önce %8 olan gümrük vergisi %1'e çekilmiş ve pek çok Amerikan şirketi Osmanlı topraklarına yayılmıştır. Örneğin Singer Dikiş Makineleri Şirketi Osmanlı genelinde 200 bayii açmıştır (Güler, 2005: 234-235). İmzalanan yeni anlaşma, 1830 anlaşmasının hükümlerini aynen kabul etmekle beraber bu

maddeleri detaylandırmakta ve eklenen yeni maddelerle de işbirliğinin kapsamını genişletmektedir. Örneğin 1862 tarihli anlaşmada Amerikan vatandaşlarına, Osmanlı topraklarının tamamında ticaret yapma hakkı tanınmıştır. Bu madde aynı zamanda tacirlerin ülke içerisinde serbest dolaşmasını öngördüğünden tacirlere zorla seyahat izin belgesi satan valilerin de cezalandırılacağı belirtilmiştir. Son olarak Osmanlı'daki Amerikan tacirlerinin ticaret için ara malı almaları durumunda “en ziyade müsaadeye mazhar ülke” statüsünün bir getirisi olarak bu tacirlerden ekstra vergi alınmaması kararlaştırılmıştır (Kara, 2014: 40-41). Görüldüğü üzere uzun yıllardır Osmanlı üzerinde uyguladığı yumuşak güç politikaları ile imtiyazlar elde etmek isteyen ABD, sonunda bu ideale ulaşmış ve Osmanlı'yı ulusal çıkar kısıyacına almayı başarmıştır.

3.2. Yumuşak Güç Bağlamında Misyonerlik Faaliyetleri

1877-78 Osmanlı Rus Harbi (93 Harbi), ABD'nin Osmanlı üzerindeki çıkarlarına daha fazla yeşil ışık yakmıştır. Önceden yumuşak güç politikalarıyla Osmanlıya isteklerini kabul ettiren ABD, imparatorluğun zor bir süreçten geçtiği bu dönemde baskı politikalarını da sahaya sürmeye başlamıştır. İstanbul yönetimi üzerinde oluşturulan etki ve denetim siyasetinin iki ayağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi yıkıcı ihtişamıyla göz korkutan “Amerikan donanması”, ikincisi ise “Amerikan misyonerleridir”. Sert güç bağlamında değerlendirildiğinde donanma ikili ilişkileri geren oldukça soğuk bir taktiktir. Ancak misyonerlik faaliyetleri tam bir yumuşak güç stratejisidir ve her iki taraf adına da donanmadan daha avantajlı durumdadır. Örneğin Osmanlı adına avantajını şöyle açıklayabiliriz; İmparatorluk Ruslarla savaş halindedir ve aynı zamanda Batılı devletler de Osmanlı topraklarını parçalama siyaseti yürütmektedirler. Böyle bir ortamda Amerikan savaş gemilerinin namlularını saraya doğrultmaları kabul edilebilir bir durum değildir. Sürece ABD açısından bakıldığında ise maddi kaygıların ön plana çıktığı görülmektedir. Örneğin Boğaz sularında dolaştırılan bir Amerikan savaş gemisinin yıllık masrafı 80 bin Dolar iken Osmanlı topraklarına gönderilen bir misyoner ailenin Washington'a maliyeti bin Dolar'ı bile geçmemektedir (Güler, 2005: 236).

Osmanlı – ABD ilişkilerinin başladığı 1800'lü yıllarda misyonerlik kurumu, dönemin en önemli dış politika stratejilerinden biri olmakla beraber kapitalizmin emperyalizme evrildiği bir süreci de ifade etmektedir. “Tanrının adını yayma” teziyle dünyanın dört bir yanına dağılan misyonerler, Hristiyanlığı insanlara anlatmaktan ziyade devletlerinin dış politikaları ekseninde hareket ederek kültür yayılmacılığına hizmet etmişlerdir. 1810 yılında Massachusetts'te toplanan ABD'nin en önemli üç kilisesi, Amerikan Yabancı Misyoner Komisyonu Kurumu'nu (American Board) kurmuşlar ve kurum çağın gereklerine uygun olarak din adı altında Amerikan kültür emperyalizminin temsilciliğini üstlenmiştir. Protestan misyoner örgütleri, kültürel yayılmacılığı daha sistemli hale getirebilmek amacıyla dünyayı bölgelere ayırmış ve ABD'nin payına da Osmanlı İmparatorluğu düşmüştür. Amerikan Board'ın 1818 yılında yapılan yıllık olağan toplantısında Osmanlı'ya bir heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Heyetin amacı halkın arasına karışarak Osmanlı'nın ekonomik ve sosyo-kültürel yapısını analiz etmektir. Ayrıca saha çalışmalarının hızlı ve etkili olabilmesi için de hangi bölgelerde nüfus yoğunluğunun olduğunu tespit etmek ve alan genişliği dikkate alınarak Osmanlı topraklarının en uygun şekilde nasıl bölünebileceğini araştırmaktır. 1820 yılında Plinny Fisk ve Levi Parson öncülüğünde Osmanlı topraklarında faaliyetlere başlayan Amerikan misyonerleri, 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanı'nın getirdiği haklardan önemli ölçüde yararlanmış ve çok kısa bir süre içinde açtıkları okullar, yetimhaneler ve sağlık kuruluşlarıyla ülkenin tamamına yayılmışlardır (Açıkses, 2002: 983-984; Köprülü, 1987: 936). Örneğin 1848-1863 yılları arasında güneyde Adana, Antep, Maraş, Hatay, Urfa, Diyarbakır, Mardin ve Halep'te, Doğu'da Malatya, Bitlis ve Elazığ'da, İç Anadolu'da Kayseri, Sivas'ta ve yukarıda Tokat çevrelerinde, Batı'da ise İzmit ve Edirne'de birer misyoner istasyonu kurmuşlardır. İstasyonlar misyonerlerlik kurumlarının tepe kuruluşları gibi hareket ederek kurumlararası koordinasyonu sağlamıştır. 1866 tarihli misyon raporlarında imparatorluk genelindeki okulların sayısı 570'tir. Bunlardan 35'i lise ya da kolej, 27'si yatılı kız okulu ve 508'i ise daha alt seviyedeki okullardan oluşmaktadır. Bu okullarda Amerikan tarzı eğitim alan öğrenci sayısı ise 25.171'dir. Eğitimin yanı sıra sağlık alanında da önemli yatırımlar yapılmıştır. Örneğin 1859'dan itibaren imparatorluğun çeşitli bölgelerine 9 hastane ve 10 sağlık ocağı kurulmuştur. Bölgedeki Hristiyanlaştırma hareketleri de misyonerlik faaliyetlerine bağlı olarak artmıştır. Örneğin 1846'da imparatorluk genelindeki kilise sayısı dört ve bu kiliselere bağlı olan Osmanlı vatandaşı sayısı ise 105'tir. Sadece 50 yıllık bir zaman diliminde kilise sayısı 112'ye üye sayısı da 12.109'a yükselmiştir. Ancak misyonerlik faaliyetleri Müslüman ve Yahudiler üzerinde etkili olmadığından misyonerler hedef kitle olarak Ermeniler üzerinde yoğunlaşmış ve Gregoryen Ermeniler 1850'lerden sonra Protestan olmaya başlamışlardır (Güler, 2005: 237-238). Protestan olduktan sonra ABD'ye göç eden Ermeniler, burada lobi çalışmaları yaparak hem Osmanlı'yı hem de Türkiye'yi uluslararası alanda karalamaya başlamışlardır. Misyonerliğin eğitim boyutu bile tek başına Osmanlı'nın Amerikanlaşmasında önemli bir etki mekanizması görevi üstlenmektedir. I. Dünya Savaşı yıllarında kurulan ve Osmanlı'nın bir Amerikan mandası (Amerikan sömürgesi) olması görüşünü savunan cemiyetlerin varlığı ve bu cemiyetleri yönetenlerin ise Osmanlı içindeki Amerikan okullarında eğitim alan Türk aydınları oluşu, yumuşak güç bağlamında Amerikanlaşma siyasetinin en güzel örneğidir.

3.3. Yumuşak Gücün Wilson Prensipleri'ndeki Yansımaları

Amerikan Başkanı Thomas Woodrow Wilson, I. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası siyasal sistemi düzenlemek ve bir daha böyle menfur savaşların yaşanmaması için belirlediği 14 maddelik ilkeleri 8 Ocak 1918'de dünya kamuoyuna ilan etmiştir. İlkeler, savaşta yenilen ülkeler ve özellikle de çok uluslu devletlerin mirasçıları tarafından sempatik karşılanmıştır. Ancak uzun yıllar boyunca Başkan Wilson'un bu maddeleri aslında Amerikan çıkarlarına hizmet etmesi için hazırladığı fikri göz önünde bulundurulmamıştır. Müstakbel Türkiye'de de kitleleri kendine çekmeyi başaran Wilson, idealist ifade ve kabul edilen ilkelerin beşinci ve on ikinci maddelerini doğrudan Osmanlı üzerindeki Amerikan çıkarlarına göre hazırlamıştır (Boztaş, 2014: 165). Söz konusu maddeler şöyledir;

5.Madde: Sömürgeci devletler, sömürülen halkların hak ve taleplerini tarafsız, eşitlikçi ve adalete uygun bir bakış açısıyla ele almalıdır. Sömürülen halkların çıkarları ile egemenliği tartışmalı olan devletlerin hak ve talepleri eşit statüde sayılmalıdır.

12.Madde: Mevcut Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk bölgelerine güvence verilerek egemenlik hakkı tanınmalı, diğer milletlerin ise her türlü kaygıdan uzak özerk gelişimleri sağlanarak özgürlükleri güvence altına alınmalıdır. Ayrıca uluslararası rejimin sağladığı güvenceler çerçevesinde Çanakkale Boğazı'ndan tüm gemilerin geçişine izin verilmeli ve Boğaz kesintisiz olarak uluslararası ticarete hizmet etmelidir.

Doğrudan Osmanlı toprakları ve Türk halkına yönelik hazırlanan bu iki maddenin gizli amaçları vardır. Çünkü imparatorluğun bulunduğu coğrafyanın jeopolitik konumu Amerikan çıkarları için son derece hassas bir öneme sahiptir. Beşinci madde self-determinasyon (milletlerin kendi geleceklerini belirlemesi) ilkesini ön plana çıkardığından Osmanlı içindeki diğer milletlerin ayrılıkçı hareketlerini güçlendirecek ve aynı zamanda bu milletler üzerindeki olası bir Sovyet nüfuzlanmasını önleyecektir. On ikinci maddenin ilk kısmı ise Osmanlı İmparatorluğu'nun çözüldüğünü hızlandırırken müstakbel Türkiye'nin de gelecekteki yapısını şekillendirmektedir. Beşinci maddedeki self determinasyon ilkesi çerçevesinde bu maddenin Osmanlı içindeki diğer halklara tanıdığı özerk gelişim hakkı günümüz Türk siyasetinin hala birincil sorunları arasında yer almaktadır. Ayrıca yine bu maddedeki Boğazlar konusundaki hassasiyet, Sovyet yayılmacılığına denge oluşturabilmek içindir. Bu maddeyle birlikte bir zamanlar gizli anlaşmalarla Rusya'ya bırakılan Boğazların garantörlüğü Batı'nın kontrolü altına alınmış olacak ve ABD istediği gibi Karadeniz'e savaş gemilerini sokabilecektir (Özcan, 2012: 44-45).

Yumuşak güç bağlamında Wilson prensiplerinin Osmanlı aydınları üzerindeki etkisi o kadar derinden oldu ki ABD'nin Osmanlı'yı egemenliği altına alması ve bu toprakların bir Amerikan mandasına dönüştürülmesi tek kurtuluş çaresi olarak algılandı. Hatta manda sistemini kabul etmemesi halinde verilecek tavizlerle ABD'yi kazanma senaryoları bile hazırlanıyordu. Örneğin Amerikan mandacılığını savunan derneklere göre ülkedeki yeraltı kaynaklarının kullanım hakkı başta olmak üzere birkaç alanda sunulabilecek ayrıcalıklar, ABD'nin Osmanlı'yı egemenliği altına alması için "çok cazip bir yem" olabilecekti. Bu fikirler, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan hemen sonra ortaya çıkmıştır. Anlaşmayla Osmanlı İmparatorluğu'nun fiilen sona ermesi ve topraklarının paylaşılması Osmanlı halkı üzerinde bir daha kurtuluşa erilemeyeceği fikrini oluşturmuştur. Türk idareci ve aydınlarının çoğu yeniden egemen bir Türk devletinin kurulabilmesi için Amerikan mandacılığının zaruri olduğunu düşünmüşler ve bunun için de Mustafa Kemal Paşa'yı ikna etmeye çalışmışlardır. Çünkü Osmanlı içindeki Amerikalılar, Amerikan Kongresi'nin Türk halkının taleplerini dikkate alması için ulusu temsil eden bir otoritenin başvuru yapması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun üzerine hem devlet idarecileri hem de Türk aydınlar Amerikan mandaterliğini kabul etmesi için Mustafa Kemal'e defalarca telgraf, rapor ve mektuplar göndermişlerdir. Örneğin 25 Temmuz 1919'da Bekir Sami Bey'in Atatürk'e yolladığı bir mektupta ulusun beş parçaya bölüneceğinin ve milli birliğin yok edileceğinin kesinleştiği, bunun yerine bir mandaterlikle milletin tek çatı altında toplanabilme ihtimalinin olduğu ve tam bağımsızlık isteyenlerin beyhude bir çaba etrafında toplandıkları, memleketin kendini toparlaması geçici bir süreliğine bir başka devletin egemenliği altına girmenin kurtuluş için tek çare olduğu, mandaterliği yapabilecek en iyi devletin de Amerika olacağı yazmaktadır. Ancak Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi'nde halkın tam bağımsızlık taleplerinin olduğunu ve böyle bir süreçte ne olduğu belli olmayan Amerikan mandaterliğinden söz edilmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Wilson'un 14 prensibi, idealist ve pragmatist bir perspektifle hazırlandığından Mustafa Kemal ve birkaç silah arkadaşı dışında neredeyse bütün Türk aydınları tarafından barış ve kurtuluşun tek çaresi olarak kabul görmüştür. Hatta bu ilkelerin ateşli savunuculuğu yapılmıştır. Örneğin Wilson Prensipleri'nin 12. maddesinin uyandırdığı umutla Wilson Prensipleri Cemiyeti'ni kurma fikri Üsküdar'daki Amerikan Kız Lisesi'nin ilk öğrencilerinden biri olan Halide Edip Adıvar tarafından ortaya atılmıştır. Ayrıca Millî Mücadele'ye düşmanca faaliyetler yürüten ve vatan haini olarak yurtdışına kaçan Refik Halid Karay da bu cemiyetin kurucuları arasındadır. Amerikan yumuşak gücünün etkisine kapılan bu kişiler, Millî Mücadele dönemi içerisinde yaptıkları hatanın farkına varmışlar ve bu ideallerinden vazgeçerek Atatürk'ün Erzurum Kongresi'nde ilan ettiği manda ve himayenin asla kabul edilemeyeceği fikriyle bütünleşerek tam bağımsızlığı desteklemişlerdir (Türk, 2006: 48-56; Aytepe, 1999: 479-480).

4. SONUÇ

Kurulduğu tarih itibariyle, teknoloji, sanayi, sağlık ve ulaşım sistemlerinde inanılmaz bir gelişim gösteren Amerika Birleşik Devletleri demokrasi, hukuk, adil yönetim ve insan hakları gibi evrensel hukuk normlarını hızlı bir şekilde içselleştirerek diğer toplumlara örnek olmuştur. Bu bağlamda ABD'nin yumuşak gücü uluslararası sistemi şekillendirmede, yeni normaller oluşturmada ve bu normallerle kendi ulusal çıkarlarını diğer toplumlara kabul ettirmede önemli bir rol oynamaktadır. Sinema filmleriyle, popüler müziğiyle, yeme içme kültürüyle ya da uluslararası basın ve sosyal medya yönetimiyle her geçen gün toplumları biraz daha Amerikanlaştırmaktadır. Üstelik bunları diğer toplumlara hissettirmeden ya da onların rızasını kazanarak yapmaktadır. Bununla birlikte yumuşak güç, kavramsal olarak her ne kadar 90'lı yıllarda ortaya çıkmış olsa da Amerika Birleşik Devletleri'nin yumuşak güç uygulamaları daha eskiye dayanmaktadır.

18. yüzyılın sonlarında Avrupa devletlerine mal satabilmek amacıyla Akdeniz ticaretine dahil olmaya çalışan Birleşik Devletler, Osmanlı İmparatorluğu'nun engeline takılmış ve bu engeli aşabilmek için yumuşak güç olanaklarını sahaya sürmüştür. İlk olarak padişahlara takdim edilen hediyelerle sarayın kalbi kazanılmış ardından imzalanan ticaret anlaşmalarıyla Osmanlı içinde yayılma stratejisi yürütmüştür. Devletlerarası ilişkiler açısından 18 ve 19. yüzyılın en önemli modası haline gelen misyonerlik, yayılım stratejisine alt yapı oluşturarak emperyalist politikaları hızlandırmıştır. Bu süreçle birlikte Osmanlı'nın sağlık alt yapısından eğitim sistemine, politika üretiminden karar alma süreçlerine kadar her kritik kurum ve eylem ABD'nin kontrolüne geçmiştir. Yayınladığı doktrin ya da prensiplerle küresel sistemi şekillendirmeye çalışmış ve diğer milletler üzerinde denetim kurarak onların Amerikan çıkarlarını savunmalarını isteyecek politik zeminler oluşturmuştur. Bu prensipler çerçevesinde Osmanlı içindeki halklar bizzat kendi istekleriyle Amerikan mandaterliği altına girmeyi istemiş ve bunun için Washington yönetimine ülkeyi işletme hakkını hediye olarak sunmuşlardır. Amerikan yumuşak güç politikalarına o denli kapılan bu kişiler, mandacılığı reddederek tam bağımsızlığı savunan devlet adamlarına ve bu uğurda verilen ulusal mücadeleye bile düşman olabilmişlerdir. İşte bu gerçekler Amerikan yumuşak gücünün önceki tarihlerde bile ne derece etkili ve kapsamının geniş olduğunu ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

- Açıkses, E. (2002). "Türk-Amerikan Münasebetlerinin Değerlendirilmesi", (Ed. Celal Güzel, Kemal Çiçek, vd.), Türkler Ansiklopedisi, ss.542-557. Cilt 13. Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Anaz, N. (2013). "ABD Örneğinde Yumuşak Güç Kavramı ve Dış Politika", Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi Raporu, Ankara.
- Aytepe, O. (1999). "Milli Mücadele'de Manda Sorunu ve Mustafa Kemal'in Yaklaşımı", Atatürk Yolu Dergisi, 6(24), 475-486.
- Baş, G. (2013). "Amerika Birleşik Devletleri Eğitim Sistemi Karşılaştırmalı Bir Çalışma", Journal of Educational Science, 1(1): 69-93.
- Boztaş, A. (2014). "Wilson İlkeleri'nin Türk Dış Politikasına Yansımaları: Realist ve Pragmatist Bir Perspektif", Akademik Bakış, 7(14): 163-176.
- Boztepe, V. (2016). "Bir Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Türkiye'deki Çin Medyası", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(4): 93-109.
- Çavuş, T. (2012). "Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye'nin Yumuşak Güç Kullanımı", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(2): 23-37.
- Çolak, F. (2011). "İzmir'in Liman Ticaretinde Amerika Birleşik Devletleri'nin Yeri ve Önemi", Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül 2007, (Editör: Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, vd.), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 531-546, Ankara.
- Durmuş, R. (2011). "Geçmişten Günümüze Türk Amerikan İlişkileri", Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, ss.1-14.
- Güler, Y. (2005). "Osmanlı Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1795-1914)", Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(1): 227-240.
- Kara, A. (2014). "Osmanlı Devleti - A.B.D Ticari İlişkileri", Akademik İncelemeler Dergisi, 1(25): 35-49.
- Kayapınar, S. (2017). "'1830 Osmanlı-ABD Ticaret Antlaşması" Öncesi Amerika'nın Diplomatik Girişimleri", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (51): 39-56.
- Köprülü, O. F. (1987). "Tarihte Türk Amerikan Münasebetleri", Belleten, 51(200): 927-949.

- Mendin, B, & Kaymak, A. (2021). "İdeolojik Bir Aygıt Olarak Sinema: American Sniper Filmi Bağlamında Başat İdeolojinin İmaja ve Söyleme Tezahürü", *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(1): 153-175.
- Nye, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Public Affairs, New York.
- Özcan, U. (2012). "Wilson Prensipleri Üzerine", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(4): 37-48.
- Pınar, L. (2017). "Amerika Birleşik Devletleri'nin Yumuşak Gücü ve Hollywood", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 6(1): 253-274.
- Project Atlas. (2020). *Global Mobilty Trends*, <https://iie.widen.net/s/g2bqxkwq/v/project-atlas-infographics-2020>.
- Ritzer, G. (2011). *Toplumların McDonaldlaştırılması: Çağdaş Toplum Yaşamının Değişen Karakteri Üzerine Bir İnceleme* (Çev.: Şen Süer Kaya), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Schlosser, E. (2012). *Fast Food Nation: The Dark Side of the All-American Meal*, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, New York.
- Selvi, H., & Demirkol, K. (2012). "Osmanlı Devleti'nde Amerika Birleşik Devletleri Vatandaşlarının Hukuku ve Karşılaşılan Bazı Problemler", *History Studies*, 4(özel): 328-349.
- Thussu, D. (2014). "De-Americanizing Soft Power Discourse?", Figueroa Press, California.
- Times Higher Education. (2021). *World University Rankings Raporu*.
- Türk, İ. (2006). "Atatürk Dönemi Türk-Amerikan İlişkileri (1920-1938)", Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstisü, Malatya.
- Valantin, J. M. (2005). *Hollywood, The Pentagon And Washington: The Movies and National Security From World War II to the Present Day*, Anthem Press, London.
- Yılmaz, S. (2011). "Yumuşak Güç ve Evrimi", *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 3(12): 31-36.